

TARJIMA JARAYONIDA MODAL BIRLIKLARNING ILLOKUTION XUSUSIYATLARI

Nazirova Munisa Mirzakamalovna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

o'zbek tili va adabiyoti universiteti

qiyosiy tilshunoslik va lingvistik tarjimashunoslik

yo'nalishi I-bosqich magistratranti

e-mail: munisakamalovna5@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada tarjima jarayonida modal birliklarning lingvopragmatik ahamiyati hamda ularning illokution xususiyatlari ilmiy jihatdan yoritiladi. Modal birliklar so'zlovchining fikrga bo'lgan munosabati, baholashi va kommunikativ niyatini ifodalovchi vosita sifatida talqin qilinadi. Tarjimada bu birliklarning nafaqat ma'no jihati, balki nutq aktidagi vazifasi va illokution kuchini saqlash muhim masala ekanligi asoslanadi. Tadqiqot davomida modal fe'llar, modal so'zlar va konstruktsiyalarning tarjimadagi o'ziga xosliklari tahlil qilinib, ularning noto'g'ri talqini kommunikativ buzilishlarga olib kelishi mumkinligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: modal birliklar, tarjima nazariyasi, illokution kuch, pragmatika, nutq akti, modal ma'no

Annotation

The article explores the linguopragmatic role of modal units in translation and analyzes their illocutionary properties. Modal units are viewed as linguistic means

that express the speaker's attitude, evaluation, and communicative intention. The study emphasizes that successful translation requires preserving not only the semantic meaning but also the illocutionary force of modal expressions. The paper examines modal verbs, modal words, and constructions, demonstrating that improper rendering of modality may result in communicative distortion.

Keywords: modal units, translation theory, illocutionary force, pragmatics, speech acts, modality

Аннотация

В статье рассматривается лингвопрагматическая значимость модальных единиц в переводе и анализируются их иллокутивные свойства. Модальные единицы интерпретируются как средства выражения отношения говорящего, оценки и коммуникативного намерения. Подчеркивается, что адекватный перевод требует сохранения не только семантики, но и иллокутивной силы модальных конструкций. Неверная интерпретация модальности может привести к коммуникативным искажениям.

Ключевые слова: модальные единицы, теория перевода, иллокутивная сила, прагматика, речевой акт, модальность

Kirish

Zamonaviy tarjimashunoslikda tarjima jarayoni murakkab va ko'p qirrali kommunikativ faoliyat sifatida talqin qilinadi. Tarjima faqatgina so'z va grammatik shakllarni almashtirish emas, balki muallifning kommunikativ niyati, pragmatik maqsadi va nutqiy ta'sirini boshqa tilda qayta yaratishdir. Shu nuqtai nazardan, modal birliklar tarjimada muhim ahamiyat kasb etadi. Modal birliklar orqali

soʻzlovchi oʻz fikriga boʻlgan munosabatini, ishonch darajasini, majburiyat yoki ehtimollikni ifodalaydi. Bu birliklar nutq aktining illokutsion mazmunini belgilovchi asosiy vositalardan biridir. Tarjima jarayonida ushbu illokutsion xususiyatlarning saqlanmasligi nutqning asl kommunikativ vazifasini buzishi mumkin. Mazkur maqolada modal birliklarning tarjimadagi oʻrni, ularning illokutsion funksiyasi va pragmatik talqini masalalari tahlil qilinadi.

Modal birliklarning lingvistik mohiyati. Modal birliklar til tizimida subyektivlikni ifodalovchi elementlar sifatida namoyon boʻladi. Ular voqelikning real yoki noaniq, majburiy yoki istak tarzida talqin qilinishini koʻrsatadi. Modal maʼno turli grammatik va leksik vositalar orqali ifodalanishi mumkin.

Oʻzbek tilida modal birliklar quyidagi shakllarda uchraydi:

- majburiyat va zaruriyatni bildiruvchi birliklar
- ehtimollik va taxminni ifodalovchi vositalar
- ruxsat va imkoniyat maʼnosini beruvchi konstruktsiyalar

Bu birliklar nutqda faqat axborot yetkazish emas, balki kommunikativ taʼsir koʻrsatish vazifasini ham bajaradi.

Modal verb	Siz kelishingiz kerak	Obligation	Command
Modal verb	Siz kelishingiz mumkin	Possibility	Permission
Modal word	Ehtimol, u keladi	Probability	Statement
Modal word	Albatta, bu toʻgʻri	Certainty	Assertion
Modal construction	Kelganingiz maʼqul	Advice	Recommendaton

Yuqoridagi jadvalda koʻrsatilganidek, taklif mazmuni oʻzgarishsiz qolganda ham, turli xil modal birliklar turli xil illyuktiv funktsiyalarga mos keladi.

Illokutsion xususiyat va uning tarjimadagi ahamiyati. Illokutsion xususiyat nutq aktining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, so'zlovchining aytilgan gap orqali qanday harakatni amalga oshirayotganini anglatadi. Buyruq, iltimos, maslahat, ogohlantirish kabi nutqiy maqsadlar illokutsion kuch orqali yuzaga chiqadi. Modal birliklar ushbu kuchni aniqlovchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Masalan, bir xil mazmundagi gap turli modal vositalar orqali turlicha illokutsion ma'noga ega bo'lishi mumkin. Tarjimada esa bu farqni sezmaslik nutqning pragmatik qiymatini pasaytiradi.

Source text(English)	Literal translation	Pragmatically adapted translation	Illocutionary outcomes
You must finish this	Siz buni tugatishingiz shart	Bu ishni bugun yakunlash talab etiladi	Command softened
You should see a doctor	Siz shifokorga ko'rinishingiz kerak	Shifokorga murojaat qilganingiz ma'qul	Advice preserved
You may leave now	Siz hozir ketishingiz mumkin	Endi ketishingizga ruhsat beriladi	Permission clarified

Bu jadvalda ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, maqsadli tilda modal birliklarning mo'ljallangan illyuktiv kuchini saqlab qolish uchun pragmatic moslashuv ko'pincha zarur bo'ladi

Tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolar.

Modal birliklarni tarjima qilishda bir qator murakkabliklar kuzatiladi: Birinchidan, tarjimon ba'zan modal birlikning faqat leksik ma'nosiga e'tibor qaratib,

uning kommunikativ vazifasini e'tibordan chetda qoldiradi. Ikkinchidan, tillararo va madaniy farqlar modal ma'nolarning turlicha talqin qilinishiga sabab bo'ladi. Bir tilda yumshoq maslahat sifatida qabul qilinadigan birlik, boshqa tilda qat'iy buyruq sifatida anglashilishi mumkin. Uchinchidan, kontekstga mos kelmagan tarjima illokutsion ma'noni noto'g'ri aks ettiradi.

Illokutsion ma'noni saqlash strategiyalari

Modal birliklarning illokutsion xususiyatlarini tarjimada saqlab qolish uchun quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- nutq vaziyatini chuqur tahlil qilish
- pragmatik ekvivalentlardan foydalanish
- zarur hollarda sintaktik va semantik transformatsiyalar qo'llash
- kommunikativ ta'sirni ustuvor mezon sifatida olish

Bu yondashuvlar tarjimaning tabiiy va adekvat bo'lishini ta'minlaydi.

Tarjimonning pragmatik kompetensiyasi

Tarjimon modal birliklar bilan ishlashda yuqori darajadagi pragmatik bilimga ega bo'lishi lozim. Chunki u faqat matnni emas, balki muallifning niyatini va nutqiy strategiyasini ham boshqa til vositalari orqali qayta ifodalaydi. Modal birliklarning noto'g'ri talqini esa kommunikativ xatolarga olib kelishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, modal birliklar tarjima jarayonida muhim lingvopragmatik ahamiyatga ega bo'lib, ular nutqning illokutsion mazmunini belgilaydi. Tarjimada ushbu birliklarning faqat semantik emas, balki kommunikativ va pragmatik xususiyatlarini ham saqlash zarur. Modal birliklarga e'tiborsizlik

tarjimaning funksional samaradorligini pasaytiradi. Shu sababli tarjimashunoslikda modal birliklar va nutq aktlari nazariyasini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin J. How to Do Things with Words. Oxford, 1962.
2. Searle J. Speech Acts. Cambridge University Press, 1969.
3. Lyons J. Semantics. Cambridge University Press, 1977.
4. Palmer F. Mood and Modality. Cambridge University Press, 2001.
5. Baker M. In Other Words. Routledge, 2018.
6. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. Longman, 1990.
7. Levinson S. Pragmatics. Cambridge University Press, 1983.
8. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press, 1996.
9. Komissarov V. Translation Theory. Moscow, 1991.
10. Nida E. Toward a Science of Translating. Leiden, 1964.
11. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tili pragmatikasi. Toshkent, 2015.
12. Safarov Sh. Nutq aktlari nazariyasi. Toshkent, 2010.
13. Karimov B. Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent, 2018.
14. Nabieva D. Lingvopragmatika. Samarqand, 2020.
15. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge, 2010.